

ՎԵՐԱԾՆՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՌԱՄԵԱՅ ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՌՈՐԵԱՅ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԳՐԵՅ՝

Ս.Լ. ՄԱՐՏՈՒՆԻ (Ա. Միսսիկեան)

ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՑՔԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔԸ

ԵՒ

ԻՆՉ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ Է ՄԻՆՉԵՒ ՀԻՄԱ

ԳՐԵՅ՝

Ա. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

1924

ՏՊԱԳՐ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ԵՂՐԱՐԻ
ԱՂԵՔՍԱՆԳՐԻԱ

9(47.925)

Մ-82

13024

9(47 925)

15-82

31 AUG 2007
2011-09

Ձկալ «որի և ողբի» կայրեցիք
 Կեցցէ Մուրնի և Մանգաղի շինող Հայաստանը

ԵՌԱՄԵԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌՈՐԵԱՅ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

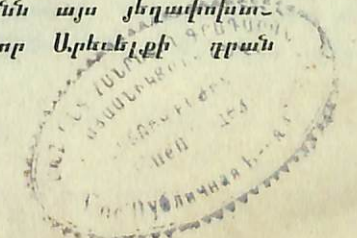
Երեք տարի: Սա մեծ ժամանակամիջոց է յեղափոխական պատմա-
 չրջանի համար: Եւ այդ երեք տարուայ ընթացքում գոնէ լուծուած է գլխա-
 ւոր խնդիրը: Հայաստանի խորհրդայնացումը, կարելի է համարձակօրէն ասել,
 վճռել է կամ վերացել՝ այսպէս կոչուած՝ հայկական հարցը: Եւ նա մի բան
 էլ աւելի է արել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Մենք չափ լաւ գիտենք, որ արտասահմանում պատասպարուած «մար-
 տական կուսակցութեան» չարաբաստիկ զինակիրները պատրաստ են կոչելու.
 «Ո՛չ, հայկական հարցը կայ, Թիւրքահայաստանի խնդիրը մնում է, իսկ Ռու-
 սահայտստանը պէտք է որ ազատագրուի ռուսական լծից»: Սովորական պըն-
 դում, քանի որ այդ արւում է մարդկանց կողմից, որոնք ընդունակ չեն որեւէ
 հարց լուծելու, և որոնց կողքով ծանրակշիռ խնդիրներն անցնում-դնում են
 և վճռում պատմութեան անողոք լոծիքի հարուածների տակ: Եւ Հայաս-
 տանում ապրողն ու չրջագայողը շեշտում է, թէ ի՞նչ ապահով օրեր է ապ-
 րում այդ երկրի չարատանջ աշխատաւորը, որի համար մի հարց է մնացել
 միայն՝ բարեփոխել իր նիստն ու կացը, միանգամայն բարեխաւել իր տնտե-
 սութիւնն ու կենցաղը: Մենք սովորութիւն չունենք դիմելու բուրժուաների
 կողմից մեր հասցէին ուղղուած բարենպաստ վկայութիւններին, դա «մարտա-
 կան կուսակցութեան» փեշակն է, և հէնց այդ պատճառով էլ այստեղ ընդ-
 դում ենք այն, ինչ մեզ ասաց նորերս Հայաստանից արասահման վերա-
 դարձող հայ զբամասէրներից մէկը՝ Կարիկեան: Վերջինս գտնում է, որ
 Հայաստանն արդէն թեւակոխել է երջանկութեան դարաշրջանը: Ինչո՞ւ է նա
 այդպէս խօսում: Այն հասարակ ու պարզ պատճառով, որ նա տեսել է մեր
 Հայաստանը:

Տաճկահայաստանի խնդիր: Այդ էլ է լուծուած: Նորից կը հայոյն
 մեզ Դաշնակցականները: Այո, նա լուծուած է, և նրա դատաւիճիւրը կը հանուի
 մօտակայ տարիներում, քանի որ Տաճկաստանի դրութիւնն այս յեղափոխու-
 կան շրջանում վերջնականապէս կ'որոշուի: Մերձաւոր Արեւելքի դրան

5174 4274

չեմքին կանգնած Խորհրդային Կովկասն արդէն կանխորոշում է արեւելեան ժողովուրդներին և Մերձաւոր Արեւելքի բախտը : Մեզ համար դոյութիւն չունի և սահմանների հարցը , որովհետեւ ժողովուրդներ և երկիրներ յեղափոխական նացնող խորհրդային իրաւակարգն այս դէպքում թերեւս համաձայն լինի հայկական հինաւուրց ասացուածքին թէ՛ «սահման քաջաց—դէն իւրեանց» , քանի որ նրա գաղափարները համատարած են :

«ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ»

Բայց կայ և մնում է «թիւրքական վտանգը» : Այդ մասին էլ են խօսում մեր ազգայնականները : Այդ բանին հակամէտ են հաւատալու նաեւ Հայաստանի ազգաբնակչութեան որոշ խաւերը : Ամենայն պատասխանատուութեամբ և վստահութեամբ մենք պնդում ենք , որ այդ «վտանգը» չկայ , նոյն իսկ չնայած Երեւանեան այն «միջադէպին» , որի առիթով Պոլսի թրքական ու հայկական զեղին ու սպիտակ մամուլն այնքան թմրուկ դարկեց վերջին ժամանակները : Եթէ մի խիստ աննշան դէպք , որի նմանները շատ-շատ են այս յեղափոխական օրերին , այն էլ խորհրդային երկիրների այսպէս ասած միջազգային պրակտիկայում , մի դէպք , որ ոչ մի արձագանգ չգտաւ մեղանում , մի դէպք , որի հանդէպ ինքը , տաճկական կառավարութիւնը , անշուշտ կը պահպանի իր լիակատար լոյալութիւնը և բարի դրացիութիւնը Խորհրդային Հայաստանի և այլ խորհրդային երկիրների հետ , եթէ այդպիսի մի դէպք ընդունակ է ազմուկ բարձրացնելու , ապա պէտք է ուղղակի ասել , որ մարդիկ որոշել են պրովոկացիա քարքելու մեր գլխին : Իսկ մենք յիմարներ չենք : Պրովոկատորներին շատ լաւ ենք ճանաչում : Նրանց ցոյց կտանք իրանց տեղը : Իսկական վտանգը պէտք է սպասել հայկական հակայեղափոխական Դաշնակցութեան և թրքական ոճրագործ դաւադիրների բանակից : Նրանք վխտում են Պոլսի նեղ փողոցներում : Մինչդեռ նոր Տաճկաստանի աշխատաւոր գիւղացիութիւնը և նրա տրամադրութեան հետ հաշուի նստող Անգորայի կառավարութիւնը գիտեն , որ իրանց թեկունքը միանգամայն ապահովուած է չնորհիւ Խորհրդային Ռուսաստանի ու Կովկասի : Վերջիններս էլ չեն վախենում ոչ մի պրովոկացիայից , քանի որ նրանց յոյսը յեղափոխական աշխատաւորութիւնն է , Կարմիր բանակն է , որ կոչուած է ամենուրեք խաղաղութիւնն ապահովելու , նրանց չեկաներն են , և Արեւելքի (ընդ սմին և Տաճկաստանի) ժողովուրդների բուռն ցանկութիւնն է հաշտ ու խաղաղ ապրել սոցիալիստական յեղափոխութեան օճախների հետ :

Այդպէս ուրեմն , «Երեւանի միջադէպը» մի ցնդաբանութիւն է : Հայաստանն առաջուայ նման և էլ աւելի խաղաղ օրեր է ապրում : Այլ կերպ մտածողն ու խորհողը կա՛մ պրովոկատոր է , կա՛մ խենթ է , կա՛մ մոլորուած :

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Մնում է գաղթականութեան խնդիրը : Դաշնակցականները թուղթ ու մելան չեն խնայում «ապացուցանելու» համար , թէ արդի Հայաստանը հայ գաղթականներին հրաժարւում է ընդունել :

Ա. ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ

Փոխ-նախագահ

Անդրկովկասեան Համադաճնակցութեան

գաղթականներ են անցել Հայաստան : Տասնեակ հազարից անց է նրանց թիւը :

Այսօր Պոլսում սպասում է տասնեակ հազարաւոր հայ գաղթականութիւն , որին մենք յայտարարում ենք , որ հնարաւորութիւն ունենք ընդունելու և տեղաւորելու Հայաստանում ու Կովկասում : Բայց արտասահմանում ևս կայ հարիւր հազարաւոր գաղթականութիւն : Ի՞նչ անել նրա վերաբեր-

են անում Պարսկաստանի գաղթականութեան վերաբերմամբ : Պարսկաստանում մի ժամանակ գաղթականներ են եղել Դարբինեաններն , Օհանջանեաններն և Վրացեանները , այսօր այնտեղ են այդ մարդկանց վարձկան ագենտները : Ի՞նչպէս էք հրամայում , պէ՛տք էր և պէ՛տք է արդեօք դրանց ընդունել : Ոչ մի դէպքում , մեր կարծիքով , նրանց չի կարելի «ընդունել» : Հայաստան , որովհետեւ այդ մարդկանց նպատակն է կռիւների ու սրածութեան վայր դարձնել Խորհրդային Հայաստանը : Թող փորձեն : Իսկ մենք նըրանց՝ թալանի ու աւերածութեան այդ ասպետներին խաղաղութեան անկիւն չենք յատկացնել մեր երկրում : Մնացեալ խաղաղ ու հալալ գաղթականութիւնը վաղուց հետէ անցել է Հայաստան : Վերջին ժամանակներս վերադարձել են նախկին դաշնակցական գիւղուորներից ու սպաներից հարիւրաւոր մարդիկ , որոնք արդէն հասկացել են իրանց մոլորութիւնը : Միջագետքից հազարներով և այլ վայրերից մեծ խմբերով

մամբ: Հայաստանը շատ հող չունի: Նա ոռոգում է իր անջրդի տափարակները: Դա արւում է և գաղթականութեան համար: Բացի այդ, Խորհրդային Հայաստանի կայունութիւնն Արեւելքում արդէն առհաւատչեայ է այն բանի, որ գաղթականութիւնը վաղ թէ ոչ հնարաւորութիւն պիտի ունենայ իր համար մի տեղ գտնելու: Դաշնակցականները կռուելով Հայաստանի դէմ կռիւ են մղում գաղթականութեան դէմ, որովհետեւ նրանք մնան են հասցնում մեր գործի յաջող ելքին: Այս տեսակէտից ոչ մի միտք չունին դաշնակցականների կանչչլոտոցները, որ բարձրացնում են նրանք գաղթականական հարցի շուրջը: Դա լիկ խեղկատակութիւն է, չաղախւած պրովակացիայով սուտով ու անմտութեամբ:

Նրանք հակայեղափոխական ու հակաշխատաւորական պրոպագանդա են մղում նաեւ գաղթականութեան մեծածաւալ շարքերում: Պոլսի «Ճակատամարտ» թերթը Բուլղարիայի, Ամերիկայի, Յունաստանի հայ գաղթականներին խորհուրդ է տալիս «չխաբուել» բոլշեւիկներից, հեռու կենալ յեղափոխական վարդապետութիւնից, իրանց երկիրների աշխատաւորութիւնից ու բանաւորութիւնից և դրանով «հայի նամոսն» աղատել պղծութիւնից: Եթէ հայ գաղթականութիւնը հետեւէր դրան, այն ժամանակ նա խաչ քաշած կը լինէր իր ներկայի և իր ողջ ապագայի վրայ: Հայ գաղթականութեան ազատագրումը հենց այն յեղափոխական պայքարի մէջն է, որ նա մղելու է իր կողքը տալով Եւրոպայի ու Ամերիկայի աշխատաւորութեան կողքին: Օրինակը կայ: Դա Ամերիկայի հայ բանաւորութեան ճիշդ գիծն է, որ նա երեւան է հանել՝ ստեղծելով հայ բանաւորական կազմակերպութիւն Ամերիկայում: Եթէ դուք ուզում էք Հայաստանի գորացումը, որով նա հնարաւորութիւն կ'ունենայ նորանոր գաղթականներ բնդունելու, եթէ դուք ուզում էք մի անգամ ընդ միշտ ազատել սնանկութիւնից, թշուառութիւնից ու չարքաշ գրութիւնից, դուք, հայ գաղթականներդ, որոնց թիւը հարիւր հազարներով է հաշւում, ապա վանեցէք ձեզանից հակաժողովրդական ու մարդադաւ դաշնակցականներին, որոնք մասն ունին ձեր դժբախտութեան մէջ, և փարուեցէք արդի յեղափոխական շարժմանը: միացած ձեր երկիրների աշխատաւորներին՝ քանդեցէք նրանց հետ միասին կապիտալիզմի, արեան, թշուառութեան ու հին աշխարհի հիմքերը:

Եւ դա հեշտ է անել այսօր, որովհետեւ հին աշխարհը ծաւալում է յեղափոխական շարժման հարուածներից, որի պատճառով էլ հենց քայքայւում, տարրալուծւում և տոլին ու վրա են լինում անցեալ կեանքի պաշտպան կանգնած կուսակցութիւնները: Այս երկու հանգամանքը հեշտացնում է և Խորհրդային Հայաստանի պայքարն ու աշխատանքը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՀԱՍԸ

Երկրորդ հանգամանքը, դա Դաշնակցութեան անկումն է: Հայաստանի դաշնակցականները լիկվիդացիայի ենթարկեցին իրանց կազմակերպութիւնները: Նրանցից առաջ Դրօն ու ընկերներն իրանց յայտագրով սնանկ յայտարարեցին Դաշնակցութեան անցեալն ու նրա քաղաքականութիւնը, չնայած որ դաշնակցական թերթերն ու «Հ. Յ. Դաշնակցութեան արտասահմանի պատասխանատու մարմին» պատասխանը այլ բան են պնդում: «Վրաստանի կենտրոնական Կոմիտէի անդամները մէկ տարիէ աւելի ձէմալ փաշայի սպանութենէն ի վեր բանտարկւած կը մնային Մետեխի բերդին մէջ, բոլորովին կտրւած էին արտաքին աշխարհէն և յայտագիրն ստորագրած են բանտին մէջ, առանց դուրսի ընկերներու և մարմիններու հետ խորհրդակցելու և անոնց համաձայնութիւնն առնելու»: Բանից դուրս է գալիս, որ միստիքական «պատասխանատու մարմին» իր ընկերներին միանգամայն նսեմացնում է համարելով նրանց վախկոտներ ու մորթեպաշտներ, թէ և, պէտք է ասած, որ յայտագիրն ստորագրել են նրանք թիֆլիսում, իրանց բնակարաններում: Իսկ Դրօն նոյն իսկ այդ ակտի համար, իր ու իրայինների ձեռքով գրուած յայտագրի պատճէնը գրպանում, ճեպլնթացով Մոսկվայից հասնում է Թիֆլիս, այն Մոսկվայից, որտեղ նա ազատօրէն պարագում է իր անձնական տնտեսական գործերով: Մնում է արտասահմանեան Դաշնակցութիւնը, որ իր վերջին օրերն է սպրում: Ճիշտ է նա դեռ ունի օրապահուստ, հրատարակում է իր թերթերը, և այնտեղ ինչ որ «թէորիաներ» են թխում նրա տեսաբանները, բայց այդ ամէնը հայ ազգայնական ինտելիգենցիայի կամ հայ վարժապետութեան վերջին շունչն է: Վարժապետ «թէորետիկոսներն» իրանց կուսակցութեան դադարի մեխերն են խիւղում և իրանք էլ պատրաստուած են այնտեղ տեղաւորուելու: Մասսաները նրանցից հեռանում են: Արտասահմանեան խաբուած հայ գաղթականները նմանապէս հրաժարւում են Դաշնակցութիւնից: Նրա վաղեմի բարեկամներից մէկը՝ Չալիսուհեան, իր դամբանականը նոր միայն վերջացրեց, որն ուղղուած է Դաշնակցութեան հասցէին: Աւելի խիստ մեղադրական է կարգում այսօր Դաշնակցութեան սիւներից մէկը՝ Քաջաղնուսին, որ նորերս լոյս տեսած իր գրքովում, քննադատելով Դաշնակցութեան քաղաքականութիւնն ու էութիւնը, ելնելով արդի Հայաստանին ամէն կերպ օգնելու տեսակէտից, այսպիսի ծանրակշիռ ու սպանիչ վճիռ է հանում իր կուսակցութեանը: «Ի՞նչ անել ուրեմն: Ահա այստեղ է, որ պիտի ասեմ այն շատ ծանր խօսքը, որ՝ գիտեմ՝ վրդովեցնելու է ձեզ (այսինքն՝ դաշնակցականներին. — Ա. Մ.), բայց որ պէտք է ասուի վերջապէս և ասուի պարզօրէն, առանց քող սրկումների և մեղմացումների. Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը անելիք չունի այլեւս:»

Խորհրդային Հայաստանն այդ խօսքը վաղուց է ասել: Շատ լաւ, եթէ այն կրկնում են այսօր թունդ դաշնակցականները, շատ վատ, եթէ հակառակն են պնդում դաշնակցական ջոջերը: Բայց գլխաւորն այն է, որ այդ վճիռն են հանում և դաշնակցական մասսաները, Դրանով նրանք թեթեւացնում են մեր ընդհանուր գործը: Այժմ դառնանք այդ գործին:

ԱՆԿԱՌԻԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

Երեք տարի անցաւ այն օրւանից, Հայաստան սկզբում միանգամայն մեկուսացած էր: Անցեալ տարի Վրաստանի ու Ադրբեջանի հետ միասին նա կազմեց Կովկասեան Ֆեդերացիան, որն այս տարի մտաւ «Համախորհրդային Միութեան ծոցը»: Այդպիսով Հայաստանը կազմեց Խորհրդային երկիրների միացեալ բանակի մի մասնիկը: Այս առիթով հայ վարժապետները հարայ-հրոց են բարձրացնում, թէ Հայաստանը կորցրեց իր անկախութիւնը, թէ նրանում տիրապետողը ուսական սուլինն է:

Ի՞նչ է պետական անկախութիւնը: Արդեօք Հայաստանն անկախ եղել է Դաշնակցականների տիրապետութեան օրով: Ո՛չ, որովհետեւ Հայաստան կոչւած վայրում տիրողը եղել է անգլիացին, իսկ նրան արտաքսելուց՝ յետոյ՝ թուրքը: Միմիայն հայ աշխատաւորութեան ըմբոստացումն ու ուսական կարմիր բանակի օգնութիւնը հնարաւորութիւն տւին հայ աշխատաւորին ազատ շունչ քաշելու: Այժմ Հայաստանը ուսական բանուորի, վրացի և ադրբեջանցի գիւղացու բարեկամն է: Ի՞նչ կայ այստեղ խորշելու: Դրանով մենք պարծենում ենք: Այսօր Հայաստանում շատ աւելի զիւրին և ազատ են շրջագայութիւնը, աշխատանքը և զարգացումը: Լեզուն ու մշակոյթը աւելի բարձր դրութեան մէջ են, քան առաջ: Մարդկային անհատականութիւնն, արժանապատուութիւնն աւելի յարգի են, քան դաշնակցականների օրով էր: Զկայ վարժապետականութիւն, սեմինարիզմ, մարդատեցութիւն, սոսորաքաշութիւն, սրածութիւն, լաց ու չիւան: Ուրեմն հարցն ինչո՞ւն է: Հա, մի բան էլ է պակասում այսօր՝ կապիսալի ռաիագործումը: Դաշնակցականները Հայաստանը տանում էին դէպի կապիտալիստական դժոխք. նրանք լծւել էին կապիտալին, այսինքն ամերիկացուն, անգլիացուն, հայ վաճառականին ու սպեկուլանտին: Այսօր այլ է պատկերը: Այն ժամանակ էլ կար պետութիւն, այժմ էլ: Նա էլ իրան անկախ էր համարում, սա էլ անկախ է: Ո՞րն է ընծրում ժողովուրդը, ո՞րն է աւելի լաւ: Համեմատեցէք ու կ'ըմբռնէք: Իսկ անկախութեան մասին գրածները դաշնակցական «Հայրենիք»ի էջերում ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ սոսկ աճարարութիւն ու տխմար խաբերայութիւն:

ԱՇԽԱՏԱԿՈՐԱԿԱՆ ՏԱՐԵՐԻ ՀԱՄԵՐԱՇՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այս երեք տարիների գլխաւոր արժանիքներից են պրոլետարական ու աշխատաւորական տարրերի համերաշխութեան զարգացումը, աղգային համերաշխութեան քարոզն ու գործը: Դրանց արդիւնքները շատ խոշոր են: Ծնորձիւ գրանց է, որ Հայաստան օրէցօր յառաջադիմում է: Խորհրդային Միութիւնն ու Կովկասեան Ֆեդերացիան մեծապէս զարկ տւին Հայաստանի բարգաւաճման գործին: Ազատուած և ինքնուրոյն Հայաստանը ոչ թէ յետադիմում է, ոչ թէ կանգնած է մի մակարդակի վրայ, այլ շարժւում է, առաջ է գնում,

ուժեղապէս: Բայց դեռ ինչքան աշխատանք կայ կատարելու: Մենք որքան առաջդիմում ենք, այնքան էլ մեծ ուշադրութիւն ենք դարձնում մեր պակասներին, երևան ենք հանում մեր խոցերը և նրանց բուժելու միջոցներ ենք որոնում: Իսկ պահանջներ, կարկատաններ ու ձեռքբուծւածքներ կան ու կան: Ահա սա է, որ լուծում է այսօրւայ Հայաստանը: Այլ հարցեր չկան, այս խնդիրներն են, առօրեայ պակասներն են ծառանում մեր առաջ: Դա մեր լին է, լուր օրերը, դառնանք նրանց:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ

Հայաստանի ընդհանուր մշակութային մակարդակը, անշուշտ, բարձրանում է: Ամենից առաջ կենդանանում են քաղաքները, թէև այս բնա-

գաւառում դեռևս շատ մեծ աշխատանք կայ կատարելու: Սակայն առանց զիւղի ոչինչ չի կարելի անել մեր երկրում, քանի որ նա գերազանցապէս գիւղացիական վայր է: Մինչդեռ գիւղը տակաւին ծանր օրեր է ապրում: Ահա այդ զիւղն ըստ ընկ. Մ. Բագրատուհանի «Խորհրդային Հայաստան», № 223, 1923 թ.):

ԼՈՒԿԱՇԻՆ (Ս. Սրապիոնեան)
(Խ. Հայաստանի Գործաւարների Խորհրդի նախագահ)

«Երբ Աշտարակը, Կարլին անցնում եւ Իլանդալանից սկսած արդէն սկսւում է խաւար աշխարհը և մէկը միւսի յետեւից այս և այն բարձրաւորականի տակ, Արագածի ստորոտներում, դաշտավայրերի տափարակներում, գետնի երեսին հաղիւ նշմարւում են ինչ որ խորդ ու բորբոսութիւններ, կիսուեր ցած խուղեր, որոնք կարծէք հրաբխային խառնարաննե-

Բանն էլ հէնց նրանումն է, որ մեր գիւղն առաջ ընթանայ նախկին կապիտալիզմի օրինակով հէնց այս ինդրում՝ արագօրէն, ժիր և լի թափով։ Դրա նախապայմանն է գիւղացու արթուն ու խուզարկու միտքը, նրա նախաձեռնութիւնը իւրաքանչիւր րոպէ, ամէն բանում։ Եթէ սոցիալիզմը և խորհրդային կարգերը կարող են օգնութեան հասնել գիւղին ու գիւղացուն, ապա դա հնարաւոր է գիւղացու արթնացման և կայտառութեան գնով, անտեսական ու կուլտուրական կեանքում պրպակելու, փնտռելու, շարժելու և առաջ ընթանալու ճանապարհով։

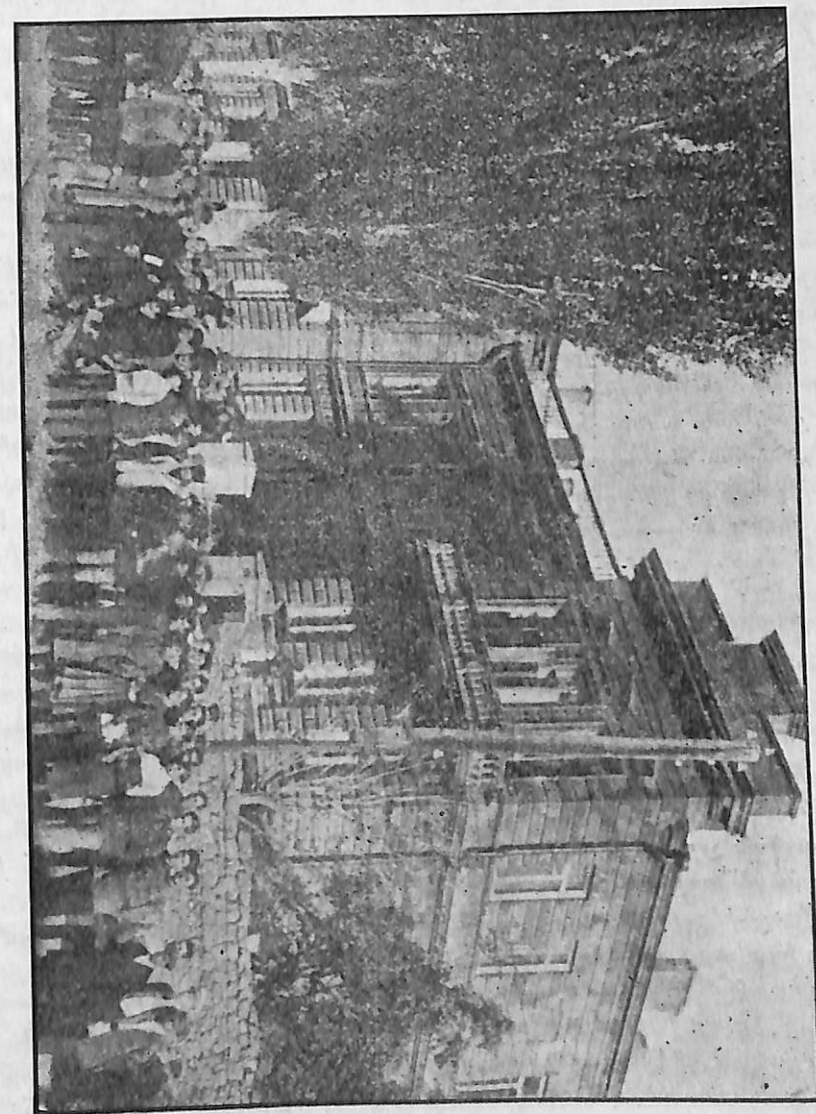
ԻՆՔՆՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱԿԱՍԸ

Պակասում է գիւղացուն և ինքնօգնութիւնը, որն անրաժան է նախաձեռնութիւնից։ Երկուսը միասին այն հակայական ուժն են կազմում, որը յեղաշրջելու է արդի գիւղը։ Ո՞րն է ինքնօգնութեան պակասը։ Բերենք օրինակ։ Գաւառները շրջելիս միշտ էլ մի երեւոյթ է աչքի դարձնում, դա — խելամըտութեան կամ ձիւրքի կատարեալ բացակայութիւնն է։ Գիւղացին դարերից ի վեր գիտէ, օրինակ, մի ձեւով շինել իր տունը, փոս, քար, ցեխ ու փաած գերան, ահա սա է նրա տունը։ Հնարել, ճարել ու գործածել այլ միջոց՝ նա չգիտէ։ Նայեցէք, օրինակ, Նոր Բայազիդի գաւառին։ Այնտեղ, նամանաւանդ Սեւանայ լճի ափերին մեծ քանակութեամբ բուսնում է եղէգը։ Մոլորկաններն օգտագործում են այդ՝ տան կտուրը ծածկելու համար։ Այլեքսանդրովկա գիւղի տները կարգին են։ Նրանից մօտ երեք վերստի վրայ դանուղ հայկական Ռախմանքեկ գիւղի տներն այլ պատկեր են ներկայացնում։ Ահա գիւղի մի թաղում գիւղացին իր փլած տունն է կարկատում։ Մանում ես ներսը, կտուրը բաց է, նա մնում է չաւարտուած, որովհետեւ տանտէրը փայտ չունի։ Իսկ Բայազիդի շրջանում փայտ ասածդ չկայ։ Հապա ինչո՞ւ եղէգով չեա ծածկում կտուրը, ընականօրէն հարց ես ուղղում նրան և ցոյց տալիս մօտակայքում աճող եղեգը։ Գիւղացին քթի տակ ծիծաղում է։ Նրա կարծիքով եղեգը ոչ մի բանի պիտանի նիւթ չէ։ Մեր գիւղացին չի իմանում, թէ ինչ ասել է յատակն ու պատերը սուաղելը, այդ պատճառով էլ ձմեռը նրա տունը ցուրտ է, պատերից չարունակ թափիթիւմ ու կաթում է, նրա սենեակն անհամբոյր է։ Այս ամէնը կարգի բերելու համար փող չի հարկաւոր։ Պէտք են միայն մի փոքրիկ աշխատանք, ձեռներէցութիւն և ըմբռնումն այն բանի, թէ առանց ինքնօգնութեան կամ եղած հում նիւթից մի բան ստեղծելու ինքնագիտակցութեան չկայ տանելի կեանք, չկայ յառաջդիմութիւն։

Սրամիտ ընթերցողը մեր այս «քարոզը» կը համեմատէ երեւի անդլիացի Սմայլսի բարոյախօսական գրուածքներին («Ինքնօգնութիւն», «Խնայողութիւն», «Բնաւորութիւն», «Պարտք», «Խելք և էներգիա» և այլն)։ Թող համեմատի։ Մի՞թէ սոցիալիստական կարգերը չեն զբաղւում «մանր» խնդիրներով։ Խորհրդային իրաւակարգի առօրեան ու ընթացիկը՝ դա ինքը սոցիալիզմն է։ Մինչ պրոլետարական տիրապետութեանն անարժէք են Սմայլսի բա-

րոյախօսականները։ Նրանք թերեւ լրացնում են քաղքենու կամ դրամատէր ու վաճառական դառնալ ձգտողի յագուրդը, և մի միայն այդքան։ Սոցիալիստական էպոխան վտարում է մեղանիւզը և բուրժուական բարոյախօսութիւնը։ Այն, ինչ որ ասացինք, եթէ սմայլսիզմ է, սակայն այսօրուայ,

ՅԱՆՈՒՆՈՒՆՈՒՆՈՒՆ ՎԵՐՆԱԿՆԵՐԸ

սոցիալիստական, պրոլետարական սմայլսիզմն է։ Տիրապետող մեղանում աշխատաւորն է։ Եւ նա չինարարութեամբ է զբաղւած։ Հայաստանի բանուորն ու աղքատ գիւղացին ամենից առաջ վերաշինելու են գիւղը, քանի որ նա

նաեւ արտադրութիւն է, նաեւ վարկ է: Գիւղացին կարօտ է նաւթի, հազուա-
տեղէնի և աղի: Եթէ այս երեք բանը մատակարարուի նրան, գիւղացին եր-
ջանիկ կը դգայ իրեն: Մասնաւոր առեւտուրը ճնշիչ է: Մ'ընում է պետական
կոոպերատիւ առեւտուրը: Սրանք էլ յաճախ վարակուում են առաջինից նրա վատ
փորձից: Կոոպերացիան, որպէս հասարակական բնկերային օրկան, պէտք
է նպատակէ գիւղացուն իր բարերար ապագարատով մատուցանէ նրան էժանա-
գին հազուաւոր, աղ ու նաւթ: Դրա համար ինքը կոոպերացիան պէտք է որ է-
ժան ու ձկուն հիմնարկութիւն լինի:

Իսկ նրա էժանութիւնն ու ձկունութիւնը կախուած է նրա մասսա-
յականութիւնից: Մասսայական կոոպերացիան գիւղի վստահութեանը կախուած
մարմին է: Այդ վստահութիւնը ձեռք է բերում անդուլ, անձնուէր և հաւա-
տարիւմ աշխատանքով: Դա նշանակում է, որ կոոպերացիան ցոյց է տալու
գիւղացուն իր պիտանի, գործնական դէմքը: Եւ այդ ոչ միայն առեւտրի առ-
պարիզում, այլ աւելի շուտ արտադրութեան մէջ կամ գիւղական արդիւնա-
բերութեանը տրուող անմիջական օգնութեան դէպքում: Եթէ կոոպերացիան փաս-
տերով ու օրինակով ապացուցանէ գիւղացուն, որ նա նորանոր ուղիներ է
բաց անում գիւղաանտեսութեան առաջ, այն ժամանակ կոոպերացիայի գործը
գիւղում միանգամայն ապահովւած է:

Կոպերատիւ վարուցանքը, կոպերատիւ աշխատանքը դաշտում, կոո-
պերատիւ վարկն ու կոոպերատիւների միջոցով ստացուած էժանագին գործիք-
ներն, այս ամէնը կազմում է գիւղական կոոպերացիայի նիւթական արմատը:
Գիւղացուն չի կարելի կոմմունիստ դարձնել հրահանգներով. գիւղացին չի լի-
նի կոմմունիստ սոսկ ագիտացիայի միջոցով: Գիւղացին կապւած է բնութեա-
նը, վերջինիս նման նա փաստ, առարկայ ու նիւթ է սիրում: Կոմմունիստական
հարգը գիւղում պէտք է լինի իրական, նիւթական, փաստական: Գիւղական
կոմմունան, կամ համայնքը, չի ստեղծուել լոկ բարի ցանկութեամբ կամ գեղեցիկ
խօսքերով՝ «եկէք, կազմենք համայնք և միասին տնտեսենք ու սպառենք»:
Գիւղացին յոռետես է և դիտող: Կա՞յ մեղանում կոոպերացիա: Թող նա փոր-
ձով դաշտում ցոյց տայ գիւղացուն, որ կոոպերատիւ աշխատանքն ու տնտե-
սութիւնը աւելի ձեռնտու է քան մասնաւորը: Մի լաւ ու գործնական օրինա-
կը վարակիչ կը լինի ողջ շրջապատի համար: Այդ դերը վերապահւած է կոո-
պերացիային: Միմիայն այդ դէպքում նա կը լինի իսկապէս կրթիչ ու կուլ-
տուրական գործօն մեր գիւղում:

Մասնաւոր առեւտրին, սպեկուլացիային կոխ յայտարարող ու աշ-
խատաւոր տարրին, էժան գներով առեւտուր անող կոոպերատիւներին և գիւղի,
գիւղաանտեսութեան ծախքերը թեթեւացնող ու գործով գիւղացու համայ-
նավարութեան պատրաստող կոոպերացիայի գումարը՝ դա ինքի սօցիալիզմն է,
որ սկսել է քաշել ու շինել արդի գիւղերը, մեր դաշտերն ու տափարակները:

ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Կոմմունիստական երիտասարդութիւն: Նա գիւղի ողջ ապագան է:
Գիւղի անցեալը յարոնի է: Նրա ներկան աննախանձելի է: Մնացել են հնի
հետեւանքներն ու բեկորները: Ներկան իսկապէս ասած չկայ: Գիւղի յատկա-
նիչ կողմն է անցեալով փարուիլ կապիտալին, ապագայում՝ աշխատանքին,
ներկան դատարկ է, ամայացած: Այդ բացը լեցնում է Խորհրդային Խշխանու-
թիւնը. նրա անդուլ ջանքերը մի նպատակ ունին, բարելաւել գիւղը և պատ-
րաստել նրան յանուն ապագայի: Ինչպիսի՞ նիւթ կայ գիւղում այդ աշխատան-
քը տանելու համար: Կինը տակաւին քնած է: Տարիքաւոր տղամարդը յաճախ
ենթակայ է ծերերին կամ դնում է ծերերի ճանապարհով: Ծերերն անցեալի
բեկորներն են: Կան երիտասարդները: Նրանք են, որ կերպարանա-
փոխելու են այսօրւայ գիւղը: Երեք, հինգ ու տասը տարի, և գիւղի ամբողջ
անձնական կազմը բաղկացած կը լինի այսօրուայ երիտասարդութիւնից:

Ախալքալաքի գաւառի գիւղերից է հայկական Սուլտան, որ ունի
272 տուն: Գիւղի ամենակրթուած «առաջնակարգ» ու ձեռներէց անձն է Ներ-
սիսեանաւարտ աղեղարդ Ֆարմանեանը: Նա գիւղական հասարակութեան այժն
է: Գիւղը նրա բերնովն է խօսում: Ֆարմանեան շատ պահանջկոտ է: Գիւ-
ղում ամենայն ինչ վատ է, ոչինչ չկայ և Ֆարմանեանի շրթունքներից պա-
հանջներ, պահանջներ ու պահանջներ է, որ թափւում են: Ֆարմանեանը իսկա-
պէս անբաւական է և խորհուրդներից: Նա վարժապետ է: Հարկաւ, նա դաշ-
նակ է, միշտ վրդովւող ու խռնակիչ: Ի՞նչ բարերար աղեղեղութիւն կարող
է ունենալ այդ մարդը գիւղի վրայ. երբ բացատրում են գիւղացիներին, թէ
բանը ինչու՞ն է, Ֆարմանեանը իրողն և եթ պահանջում է: Պէտք է հայ գիւղն
ազատել Ֆարմանեաններից և դա մեր Կոմսոմոլի պարտականութիւնն է: Ինչպէ՞ս:

Կոմմունիստական երիտասարդութիւնը գիւղում պիտի լինի յեղաշրջիչ
ոյժ և այս ձեւով: Գիւղում պէտք չէ իշխանաւոր կոմսոմոլ, հրամայող, կա-
ռավարող և իշխանութիւն անող կոմսոմոլ, ոչ էլ ենթակայ, պասսիվ կոմսո-
մոլ: Գիւղում կայ և մնում է Խորհրդային Խշխանութիւնը. կոմսոմոլն օժան-
դակում է նրան: Նա կազմակերպում է երիտասարդներին, ընտելացնում է նը-
րանց ինքնուրոյն ձեռնարկութեան, ինքնօգնութեան. դուրս է բերում նրանց
քահանայի, վարժապետի, աղեղորի, ուսի, խանութպանի ու նահապետի ազդե-
ցութիւնից: Հողագործական, լուսաւորութեան և կոպերատիւ աշխա-
տանքների ասպարիզում կոմսոմոլն իր հերթին վարժեցնում է երիտասարդ խա-
ւերին, նախապատրաստում է նրանց հին գիւղը վերածելու նորի՝ ժամանակա-
կից խորհրդային, սոցիալական հիմունքներին կախում նոր գիւղի: Հին սե-
րունդը դժուարանում է այդ անել: Դա նոր սերնդի և հնից դուրս եկած լա-
ւագոյնների գործն է: Ահա այսպիսի մի մեծ կուլտուրական աշխատանքի դի-
մաց է կանգնած ժամանակակից գիւղական երիտասարդութիւնը: Այս ամէնը
կատարւում է և պիտի կատրուի Հայաստանում: Որքան էլ զայրանան, չարախօ-

Այդ ուղղութեամբ է տարւում աշխատանքն ամերիկական որբանոցներում: Անշուշտ, այնտեղ միջնորդողը գեռ եւս այն չէ, ինչ մենք տեսնում ենք խորհրդային որբանոցներում: Եւ այս հարցն է որ մեզ անհանգրստացնում է:

ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՔԱՂԱՔՈՒՄ

Պէտք է կրթել մօտ երեք տասնեակ հազար երեխաներ: Նրանք մեր յոյսն են, մեր պետութեան հիմքերից մէկը: Դա կոմսոմոլիտական խնդիրն է քաղաքում: Չէ՞ որ մեզ հարկաւոր են սոցիալիստ քաղաքացիներ, հալալ աշխատաւորներ և ոչ թէ ազգայնական ու կղերական սեմինարիստներ և հակայեղափոխական գիմնազիստներ: Տուտը բռնել ենք և պահում ենք, պէտք է որ դիժն էլ լաւ ու կարգին տանենք: Դա մեր Լուսաւորութեան Կոմիսարիատի գործն է ամենից առաջ, երիտասարդութեանը էապէս և կուսակցութեանը վերջին հաշուով:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

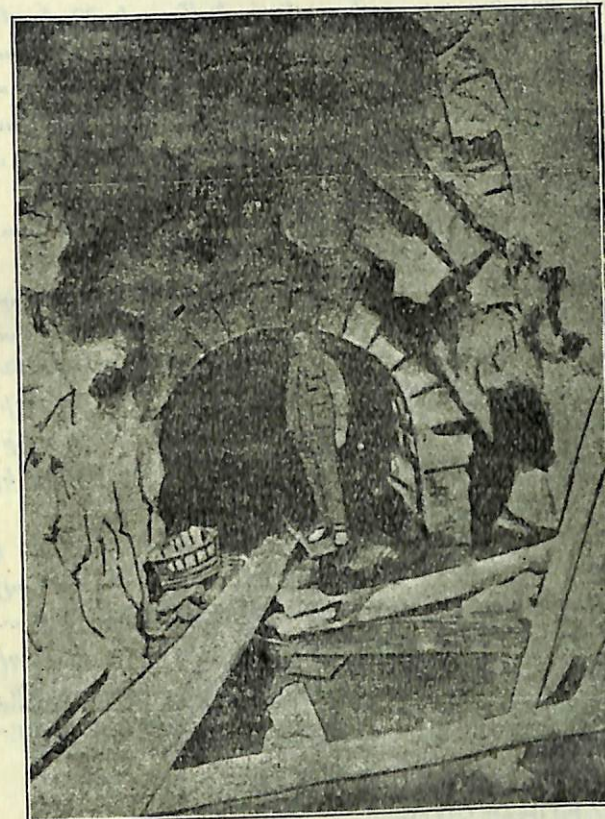
Հայաստանի քաղաքներն ունեն իրենց մի շարք կուլտուրական գործունեւոր՝ լրագրեր, գիրք, թատրոն, թանգարան, գրադարան, կոնսերվատորիա, համալսարան եւայլն: Ոչ մի ժամանակ Հայը այդպիսի պատկեր չի տեսել: Առանց տատանուելու պէտք է ասած, որ Հայաստանը մշակույթի նոր դարաշրջան է ապրում: Հայ լեզուն այսօր մեծ յարգ ունի: Նա լսւում և գործածւում է ինչպէս կուլտուրական հիմնարկութիւններում, պետական օրդաններում, նոյնպէս և տանը, փողոցում: Դաշնակցական իշխանութիւնն ի՞նչ լեզու է գործածելիս եղել: Դժուար է ասել: Դաշնակցականները հայ լեզուի տարածման ու զարգացման օգտին չեն աշխատել, մինչդեռ մեր այդ լեզուն յարմարում է և գործնականին, և տեխնիկային, և գիտութեանը: Նորադոյն, գիտական և բժշկական հայ բառարաններ են տպագրւում: Առաջները եղել են միթէ քիմիայի, մարդակազմութեան, աստաբանութեան, հանքաբանութեան և այլն հայերէն դասագրքեր ու համալսարանական դասընթացքներ: Այսօր դա իրականութիւն է:

Լեզուի հետ միասին զարգանում է և գիտութիւնը: Հայկական գիտութեան մասին չենք խօսում: Հայերէն գիտութիւնն է, որ այսօր ծաղկում է Հայաստանում իսկ այդ գիտութեան արդիւնքներն կը ստացուեն ապագայում: Հայաստանը ունի և գիտութեան տաճար: Դա Երեւանի պետական համալսարանն է, որ հազարի մօտ ուսանողութիւն ունի և եօթնասունի մօտ գիտնական ուսուցիչներ է համախմբել իր շուրջը: Մենք արդէն չեչտեչինք, որ մշակույթի բարիքները պէտք է տարածել գիւղում, պէտք է միայն սգեւորուել ու տարուել քաղաքի մշակույթով: Այն, ինչ որ կայ, դա էլ արդէն բաւական է: Եղած թանգարաններն ու գրականութիւնը պէտք է լայն կերպով օգտագործել գիւղում և գիւղի համար: Մեր անօրեայ մամուլը խստիւ

կերպով պէտք է տարածել գիւղում. դրա համար անհրաժեշտ է կանոնաւորել փոստը, երթևեկութիւնը և թերեւս կարեւոր է գրական շրջիկների ինսթիտուտ մտցնել Հայաստանում: Յամենայն դեպս այս խոսքը հարցը պէ՞տք է կապել գրագիտութեան ար.սման խնդրին: Սա ժողովրդական Լուսաւորութեան Կոմիսարիատի գործն է: Եթէ թերթն ու գիրքը ժողովրդական լայն մասսաների սեփականութիւնը չի դառնում, ապա նրանց հրատարակելը միտք չունի:

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ

Սակայն մեր կուլտուրայի կենտրոնն է կազմելու պետական համալսարանը Երեւանում: Նրա համար միջոցներ պէտք է խնայել, ինչպէս և գրա-

ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՅՔԻ ԹԻՒՆԷԼԻՆ ՄՈՒՏՔԸ

սարանն այդ սիրտն է: Նա չափանիշն է լինելու նրա մշակույթի և նրանց կանոնաւոր զարգացման: Համալսարանը կը ստեղծի նոր ինտելիգենցիա բառին իսկական իմաստով. նա կ'ինտելիգենտացնի ամբողջ

գիտութեան տարածման համար: Սրանք համարժէք և կենսական մեծութիւններ են: Որովհետեւ համալսարանն այն հնոցն է ու աշխատանոցը, որից կենսատու ճառագայթներ են ցրւում դէպի ծայրերը: Գիրն ու լիթերցանութիւնը տարածելու համար՝ պէտք են լուսաւոր գլուխներ, որ կտայ համալսարանը: Հողի մշակութիւնը պահանջում է դաշտագէտներ, որոնց ստեղծելու է դարձեալ համալսարանը: Արդիւնագործութիւնն ու արհեստը չեն կարող բարհաւածել առանց ճարտարագիտի, որին նոյնպէս կը դաստիարակի համալսարանը: Ընդհանուր կուլտուրայի զարկերակը բրոնելու է շարունակ ու անընդհատ եթէ առողջ պահուի սիրտը: Համալսարանական կուլտուրայի, համալսարանը կը ստեղծի

երկրորդ: Իսկ առանց այս հանգամանքի կը դժուարանայ, նոյն իսկ անկարելի կը դառնայ սօցիալիստական կարգերի զարգացումը, չէ՞ որ սօցիալիզմը մի ամբողջ, մի նոր, մի կատարեալ կուլտուրայ է:

ՄՏԱԽՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նման հին ու նոր գիւղի՝ կայ և հին ու նոր ինտելիգենցիա: Հին ինտելիգենցիա է տէրտէրը, վարժապետը, դաշնակցական մտաւորականը, ազգայնական գրականագէտը: Նրա դարն անդարձ անցել ու գնացել է: Գալուստ սարկաւազներն, Աղբալեանները, Վարանդեաններն ու Քալանթարներն այլևս չկան: Նորն է գալիս, նորն է արշաւում: Դա երիտասարդ «Մուրճ»ն է և յեղափոխական: Չարենցը, դա նոր կուլտուրայի պահապան Մռաւեանն է, մեր գիտնականներ ու գրականագէտներ՝ Ա. Յովհաննիսեան, Կարինեան, Յ. Յովհաննիսեան և ուրիշներն են: Մեզ հետ են և հին ինտելիգենցիայի լաւագոյն տարրերը: Սրանք են, որ կռթնած մասսաներին, նրանց անյողողկ կամքին, նրանց հետ միասին նոր երգ են ասում, նոր ձեւով հող են մշակում, նոր աշխարհ են չինում:

Սա է Հայաստանի ներկան: Սրանք են նրա գործերը: Այսպիսի տուեալներով է առաջ գնում:

Երեք տարի: Արար աշխարհի առաջ բաց է այդ տարիների կեանքը: Կան այնտեղ և սխալներ: Հայաստանի բանուորներն ու գիւղացիները նկատում են այդ սխալները և ըստ այնմ ուղղում գիծը և գործին առողջ ընթացք տալիս: Յամենայն դէպս մեր աշխատաւորութեան մահացու թշնամիներին և երկրից լուտուածներին չէ վերապահուած այդ մասին խօսելու: Նրանց կանչն ու աղաղակը մեղ չեն վրդովում: Հայ աշխատաւորութիւնը կը գնայ իր ընտրած ուղիով:

Այսօր մենք ունենք Խորհրդային Հայաստան: Նրա կամակատարն է արդի կառավարութիւնը: Յեղափոխական հայ պետութիւնը դա մի ամբողջ դարագլուխ է: Մարդիկ արտասահմանում զրախօսում են, թէ՛ չկայ հայկական անկախութիւնը, իսկ իրականութիւնը յամառօրէն պնդում է, որ արդի Հայաստանն ազգային խորհրդային պետութիւն է, ինքնուրոյն պետութիւն, հայկական լեզուով, հայ մշակոյթով զարգացող և հայի կեանքն ազնուացընող մի պետութիւն:

ԵՐԵՔ ՏԱՐԻ

Երեք տարի է անա, ինչ նա կանգուն, անխախտ ու խրոխտ նայում է ապագային, ձեռքում բռնած պրօլետարական դեկը, իր յաղթութիւնները շալակին և պատրաստ նորմանք կռիւների ու նուաճումների: Դաշնակցական Հայաստանը հնի, կապիտալիզմի, ցարական կարգերի շարունակութիւնն էր կազմում: Խորհրդային Հայաստանը նոր աշխարհ է, չտեսնուած ու չեղած:

Նախկին Հայաստանը դիակ էր և մոխիր դարձաւ: Յեղափոխական Հայաստանը կեանք է և յառաջդիմութիւն: Թող պահպանողականները, սոււամիտներն ու ոճրագործ սպասաւորները, թրե վալով մեռնող Եւրոպայի սրճարաններում, խռպոտ ունոցով դիմաւորեն Հայաստանի նոր կեանքը: Նա կայ, նա զարգանում է Կոմունիստական կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, նա ամուր քայլերով գնում է դէպի լուսաւոր ապագան: Որովհետեւ այդպէս են ուղղում հայ բանուորն ու աշխատաւոր գիւղացին: Դա նրանց գործն է:

Ողջո՛յն յեղափոխական պրօլետարիատին:

Ողջո՛յն երեք տարին բոլորող սօցիալիստական Հայաստանին:

Ա. ՄԱՐՏՈՒՆԻ

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏ. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՖԷՏԷՐԱՍԻՕՆԻ ՆՈՐ ԿՆԻՔԸ

Պաակի երկու կողմերուն վրայ եղած գրութիւնները կը պարունակեն ՊՐՈԼԵ-

ՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՅԷՔԻ խօսքը՝ վեց տարբեր լեզուներով — Ռուսերէն, Ուկրաիներէն, Սպիսակ ռուսերէն, Վրացերէն,

Հայերէն եւ Թաթարերէն:

ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՑՔԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔԸ

Ալեքսանտրապոլի չրջակայքի հարթավայրը հնում յայտնի է եղել, իբրև ամենապտղաբեր հողամաս, և այդ տեղերի հացը համարուել է ամենալավը: Հին Շիրակը համարուել է հացի շտեմարան, բայց ժամանակի ընթացքում հողի սակաւութեան պատճառով, այդ հողերը յոգնել են ցանուելուց և նախկին փառքից ոչինչ չէ մնացել, այժմ նրանք հազիւ հազ կարողանում են պահպանել աշխատաւոր գիւղացու գոյութիւնը: Այդ հողերը բերրի դարձնելու գլխաւոր միջոցներից մէկն է նրանց ոռոգելը:

Շիրակի ջրանցքով մենք հնարաւորութիւն ունենք ոռոգելու 15,000 տես. հող. այս չափի հողն, ի նկատի առնելով ջրանցքի ջրի քանակը, կարելի է բաժնել ըստ բուսական մշակոյթների հետեւեալ կերպով. — 1) հացաբերի է բաժնել ըստ բուսական մշակոյթների հետեւեալ կերպով. — 1) հացաբերի հատիկի համար՝ 6400 տես., 2) բանջարանոցների՝ 1500 տես., 3) այգիների՝ 1000 տես., 4) մարգագետինների և խոտհարքի՝ 1300 դես. և հանգստի՝ 2550 տեսիատին:

Եթէ մօտաւոր կերպով հաշուելու լինենք, թէ այդ հողերը ջրելուց յետոյ, ինչպիսի անտեսական օգուտ կը ստացուի, կը դանք հետեւեալ եղրակացութեան: Հարկ եղած ձեւով մշակելուց յետոյ, ջրած հողին իւրաքանչիւր տեսիատինը կուտայ միջին հաշւով 40 փութ աւելի հացահատիկ, քան նա աշխատելու է. ուրեմն 6400 տես. կուտայ լրացուցիչ $40 \times 6400 = 256,000$ փութ, որը եթէ դարձնելու լինենք ոսկու հաշւով ամէն մի փութ հացահատիկը 50 կոպէկ, կը ստանանք 128,000 ռուպլի: Այնուհետեւ բանջարանոցի տիկը 150 կոպէկ, կը ստանանք 225,000 ռուպլի: Այդպիսով, եթէ հաշուելու չլինենք այգիները, որոնցից օգուտ կը ստացուի միայն մի քանի տարուց յետոյ, նոյնպէս և մարգագետինները, Շիրակի դաշավայրի ոռոգումը կարող է տալ տարեկան $375,000 + 128,000 = 503,000$ ռ. մաքուր արդիւնք:

Բայց ջրանցքի նշանակութիւնը, ինչպէս տեսանք, միայն ոռոգումով չի սահմանափակուած, այլ նա տալիս է նաեւ ելեքարական ուժ տարուայ բոլոր չրջաններում 1200 ձիու ոյժ, իսկ ձմեռը 4500 ձիու ոյժ, և եթէ հաշուելու լինենք ոյժի կիւլատ ժամը 5 կոպէկ, 1200 ձիու ուժանոց ջրակեքտրական կայարանը կը տայ տարեկան 60,000 ռ.:

Այսպիսի են կառուցուող ջրանցքի անտեսական արժէքի հեռանկարները: Ջրանցքի կառուցման ամբողջ ծախսը մօտաւոր ճշգրտութեամբ հաշուում է մէկ միլիոն ռուպլի, որ համաձայն հաստատուած նախահաշիւի, բաժանուած է ըստ աշխատանքների հետեւեալ կերպով:

1. Նախապատրաստական աշխատանքների՝ 13,782 ռուպլի:
2. Ժամանակաւոր բնակարանների՝ բանուորների և ծառայողների համար՝ 18,505 ռ.:

3. Տոնէրների աշխատանքների համար զանազան իրեղէնների ձեռք բերելը և կահաւորումը՝ (այստեղ մտնում են նաեւ փորիչ մեքենաները) 37 702 ռ.:

4. Տոնէլի և բաց փորուածքների փորելը՝ 228,530 ռ.:

5. Տոնէրների ամրացում, նրանց վերջնական ձեւ տալը՝ 199,480 ռ.:

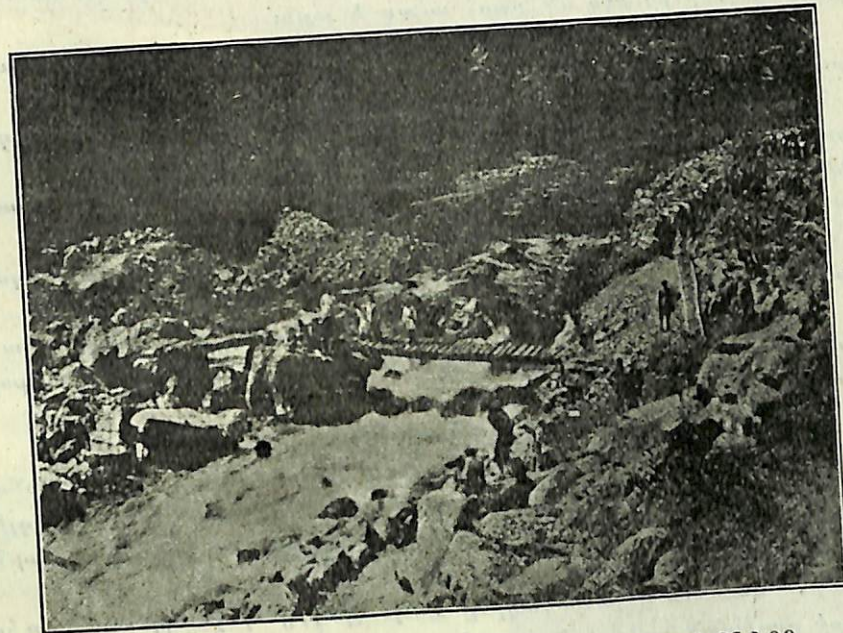
6. Գլխաւոր մասի կառուցումը՝ 44,332 ռ.:

7. Հողային աշխատանքներ՝ 44863 ռ.:

8. Արհեստական կառուցուածքներ՝ 90,929 ռ.:

9. Ընդհ. ծախսեր՝ 74,877 ռ.:

Ընդամենը՝ 750,000 ռուպլի:

ԱՄՐԱՐՏԱԿԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Այս գումարը հարկաւոր է մինչեւ Օրթոքիլիսա աշխատանքները կատարուել համար: Եթէ հաշուելու լինենք, որ մինչեւ Իլիխարի աշխատանքները շարունակուելու և բաշխման ցանցն անցկացնելու համար մօտաւորապէս հարկաւոր կը լինի 250,000 ռ. ուրեմն բոլորը միասին 300,000 ռուպլի: Մինչեւ այժմ ծախսուած է մօտաւորապէս 300,000 ռուպլի:

ԻՆՉ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ Է ՄԻՆՁԵՒ ՀԻՄԱ

1. Ամբարտակի աշխատանքներից վերջացրած է գետի աջ ափը 22 սաժէն տոննէլի և գետի լայնութեամբ ժամանակաւոր պատնէշի (գամբա) կառուցումը գետի հոսանքի ընթացքը փոխելու համար: Այժմ գետը հոսում է ժամանակաւորապէս յիշեալ տոննէլի միջով: Փորուած է և տարուած ամբար-

տակի երկու երրորդ մասը, կատարուած է ամբարտակի շէնակներէ մաքուր աշխատանք 31 խոր. սաժէն, պատրաստուած է հարկ եղած քանակութեամբ զանազան նիւթեր ամբարտակի ապագայ աշխատանքների համար և կատարուած այլ մանր աշխատանքներ: Բնդհանուր առմամբ այս մասում կատարուած է զանազան աշխատանքներ 300 խ. ս.:

2. Փորուած է բոլոր տոններէն 750 սաժէն տարածութիւն: Վերջնականապէս պատրաստ է, ամրացրած մաքուր քարերով 226 սաժ. տոննելը, սկսուած է նոյնպիսի աշխատանքներ գլխաւոր տոնների արդէն փորուած մասերում. այս նպատակի համար պատրաստուած են և պատրաստուած են հարկաւոր նիւթեր ինչպէս են քար, աւաղ և այլն:

Երկու շախտաներից մէկն արդէն աւարտած է, իսկ միւսը փորուած է 24 սաժ., մնում է 3 սաժէն:

3. Բաց փորուածքային աշխատանքներ ջրանցքի գլխաւոր գծում կատարուած է 4 վերստ տարածութեան վրայ և մօտ ապագայում այս մասը կը լինի բոլորովին պատրաստ: Մինչև Օրթաքիլիսա գիւղը մնում է կատարել 3 ու կէս վերստ տարածութեան աշխատանքներ:

Այս մասում կատարուած է աշխատանք քարի մէջ 600 խ. ս., զանազան հողի շերտերի մէջ 2000 խ. ս.:

4. Կառուցուած է կամուրջ ջրանցքի գլխաւոր գծի վրայ, նրա այն մասում, որտեղ նա կտրում է քաղաքից Կապս գիւղը տանող ճանապարհը, գլխաւոր գծի չորրորդ գծի վրայ:

5. Տարուած են 2 փորիչ մեքենաներ:

6. Փորում են և մօտ ապագայում պատրաստ կը լինեն լեռնային փոքրիկ ջրանցքներ, պաշտպանելու համար արդէն փորուած ջրանցքի գլխաւոր գիծը դարնանային ջրերի հեղեղումներից, նոյնպէս և կրճատելու արհեստական կառուցուածքների քանակը:

7. Հանում է յատակագիծը Կապս գիւղից մինչև Օրթաքիլիսա հարթավայրի բաշխման ցանցը, նպատակադարձար կերպով նախագիծն իրագործելու նպատակով:

8. Կառուցուած է մինչև 20 շէնք — բանուորների բնակարաններ, բաղնիք, հիւանդանոց, փորիչ մեքենաների շէնքեր, ակումբ, զանազան արհեստանոցներ, ճաշարանի շէնք, ելեքտրական կայան և այլն:

9. Մի քանի օրից պատրաստ կը լինի 10 ուժանոց ելեքտրական կայան, որը կը մատակարարի լոյս թէ բանուորների բնակարանների և թէ տոնների ու աշխատանքների միւս վայրերի համար:

10. Զանազան արհեստանոցների և բանուորների քանակն այժմ հասնում է մինչև 600 հոգու:

Ենթադրում է ջուրը բաց թողնել Շիրակի դաշտավայրը 1924 թ. դարնանը: Այսպիսով Շիրակի ջրանցքի նախագծուած աշխատանքները մինչև Օրթաքիլիսա նոյն ժամանակին կը համարուի աւարտուած:

Ա. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Շիրակի ջրանցիի ամբարտակի շինութեան նախնական աշխատանքները

Այս գրեյկին ամբողջ հատոյթը յատկացուած է
ի նպաստ Շիրակի ջրանցիին:

ՏՊԱԳՐՈՒԱԾ Է ՀԱԶԱՐ ՕՐԻՆԱԿ

ԳԻՆԸ 10 ԴԱՀ. ՈՂՋ

Կր խնդրուի առեւեկն աւելի չլնարել: Անոնք որ կուզեն նպաստել Շիրակի ջրանցիին բացման կրնան մեկ օրինակէն աւելի զնել եւ նուիրել որբանոցներու եւ այլ հաստատութեանց:

Այս գրեյկը ստանալու համար դիմել՝ Պրեւսի խմբագրութեան եւ կամ
Սգիպատսի Ռամկավար Ազատական ակումբներուն: